

UDK 808.61.62-318:316.64
808.61-025
318.61:301

UDK 808.61.62-318:316.64

Originalni znanstveni rad

Priljeno: 5.9.1988.

Neli JAKOVČEVIĆ

Stari Grad, Hvar

JEDNO ISTRAŽIVANJE STAVOVA O JEZIČNIM VARIJETETIMA

Učenički jezik: običan, gradski, negradski, standardni, književni, stokavski, hvarski, ...

SAŽETAK

Ispitali smo stavove učenika srednje škole u Hvaru prema sedam naših gradskih i negradskih idioma uključujući standardni. Rezultati su pokazali da se javna funkcija nekog idioma odvaja od privatne. Standard je više potvrdio svoju funkciju javnoga nego književnoga izraza. Štokavski substandardni idiomi prema ovom istraživanju nemaju prednost pred neštokavskim u javnim funkcijama. Ispitivana je populacija iskazala visok stupanj socijalne jezične tolerancije.

1. Uvod

Kad bi danas netko opisao engleski jezik kao grub, mornarski ili barbarski, vjerojatno bi izazvao opće čuđenje. A upravo su tako etiketirali engleski jezik. Negdje do polovice šesnaestog stoljeća domaći jezični stručnjaci nisu ga smatrali prikladnim za pisanje. Danas će se samo ekscentrik tako izraziti o engleskom jeziku. Kako to jedan jezik od barbarskog postaje civiliziranim sa svim pozitivnim konotacijama?

»Slučaj engleskog jezika koji je sa stanovišta popularnih reakcija dosad najbolje proučen, poučan je jer pokazuje zavisnost stereotipnih mišljenja od društvenog i historijskog konteksta, što podrazumeva i njihovu promenljivost tokom vremena.« (Bugarski, 1986).¹

Istodobno s privrednim i političkim razvojem engleskog društva, s rastućom svijesću o važnosti vlastita naroda mijenja se i stav prema jeziku do pozitivne krajnosti u hvalospjevnom iskazu da i »Bog vjerojatno govori engleski«.

Popularni sudovi o jeziku prisutni u svakoj ljudskoj zajednici mogu, ali ne moraju odgovarati znanstvenim mjerilima, i usprkos neslaganju sa znanstvenim činjenicama postoje kao društvena činjenica, odraz sociokulturne matrice te zajednice. Bezazleni estetički i pragmatički sudovi mogu se preobraziti u mračnije varijante rasističkog pogleda, ovisno o povijesno-političkim zbivanjima. Negativan stav može jeziku zakinuti budućnost, što se događalo nekim narodnim jezicima u jezičnom planiranju zemalja u razvoju, kada su pripadnici određenog naroda ocijenili svoj jezik nesposobnim za civilizacijski ulog. Iskaz o nekom jeziku često je preslikan doživljaj cjelokupnog društvenog i kulturnog bića te zajednice i ujedno iskaz o njegovim govornim predstavnicima. Tako skidajući ljušturu estetičkim sudovima otkrivamo da je njihova jezgra splet psihološko-kulturoloških čimbenika, da u slušanju idioma različiti nejezični razlozi izobličavaju njegov zvuk od uhu ugodnog do iritirajućeg. Primjer imamo u našoj povijesti kada je u kolektivnoj svijesti njemački jezik doživljavan kao grub, tvrd, ružan, a poznato je zašto i kako su estetičke sudove izgradili odnosi s političko-emocionalnim opterećenjem.

Ovo istraživanje na tragu ravnice narodnih sudova pokušat će otkriti što članovi jedne govorne zajednice misle o idiomima vlastitog kulturno-jezičnog prostora, tj. kako doživljavaju zajednicu ljudi predstavljenu određenim idiomom i njezinu ulogu u javnoj, kulturnoj i službenoj djelatnosti.

1 Bugarski, R.: Jezik i društvo, Prosveta, Beograd, 1986, str. 120.

2 Govorna zajednica je grupa ljudi koja dijeli znanje najmanje jednog jezika, odnosno njegovih varijeteta. Prema Radovanović, M.: Sociolingvistika, Dnevnik, Novi Sad, 1986, str. 151.

2. Cilj i metode rada

Cilj je ovog istraživanja ispitati reakcije jedne socijalne grupe na različite idiome istog jezika. Uzorak je obuhvatio 60 učenika četiriju razreda ugostiteljskog i ekonomskog smjera srednje škole u Hvaru. Izabrani su idiomi hrvatskog ili srpskog jezika: beogradski, imotski, komiški, mostarski, splitski, zagrebački i hrvatski književni jezik. Reakcije na sedam različitih varijeteta strukturirane su tvrdnjama o mogućnosti idioma za obavljanje različitih uloga i tvrdnjama koje izražavaju osoban stav prema idiomima, odnosno njihovim govornicima. Tvrdnje su u upitniku redom ovako sastavljene:

- 1A – OVAJ JE GOVOR PRIHVATLJIV U MJESTU U KOJEM GOVORNIK ŽIVI
- 1B – OVAJ JE GOVOR PRIHVATLJIV I U DRUGIM MJESTIMA
- 2A – OVIM JEZIKOM MOGU SE PISATI KOMEDIJE
- 2B – OVIM JEZIKOM MOGU SE PISATI TRAGEDIJE
- 2C – OVIM JEZIKOM MOGU SE PISATI NOVINSKI INFORMATIVNI ČLANCI
- 3A – OVAKO MOŽE GOVORITI SPIKER NA RTV
- 3B – OVAKO MOŽE GOVORITI NASTAVNIK U ŠKOLI
- 3C – OVAKO MOŽE GOVORITI LJEČNIK S PACIJENTOM
- 3D – OVAKO MOŽE GOVORITI PRODAVAČ U TRGOVINI
- 4 – OVAKO BIH VOLIO GOVORITI
- 5A – S OSOBOM KOJA OVAKO GOVORI MOGAO BIH SE DRUŽITI
- 5B – S OSOBOM KOJA OVAKO GOVORI MOGAO BIH SE VJENČATI

Svakoj je tvrdnji u upitniku pridružena brojevana skala za svaki ispitani govor. Vrijednost skale određena je brojevima od 1 do 7, gdje 1 označava najmanje, a 7 najveće slaganje s tvrdnjom (v. prilog II). Lokalne idiome predstavljali su autentični govornici, a standardni idiom profesionalna glumica (v. transkribirane tekstove u prilogu I).

Namjera mi nije bila obuhvatiti svu raznolikost govora, niti bi to bilo moguće, naročito u standardnom jeziku raslojenom mnogim funkcionalnim stilovima,³ ili u primjerima gradskog govora gdje se miješaju različita dijalekatska obilježja što su pod utjecajem standardnih govornih oblika koji se raslojavaju u socijalnim stratimima. Htjela sam predstaviti što čistije idiome u geografsko-horizentalnoj idiomatskoj različitosti. Čistoća bi ovdje podrazumijevala kontrolu govornih elemenata koji bi mogli provocirati druge kriterije za razlikovanje govornika od pripadnosti mjesnom, odnosno geografskom idiomu. Zato je trebalo kontrolirati dvije govorne razine – tekstovnu i specifično govornu. Svaki je govornik poruku priče iz standardnog oblika preveo u svoje mjesno narječje. Pri tome je bilo dopušteno miješati ponešto u sadržaju priče ako se time želi postići idiomatska osobitost, bez bitnijih stilskih izmjena. Osim teksta u govoru pojedinca postoji još obilje znakova, primjerice boja glasa, jačina govora, jasnoća dječije, igre intonacije, ritma, stanka – jednom rječju onih osobina govora koji kod slušatelja izazivaju određeni dojam

3 Funkcionalni stilovi ili registri odnose se na inventar, izbor i upotrebu jezičnih sredstava koje nužno razvija standardni idiom za zadovoljavanje posebnih potreba pojedinih društvenih grupa, kao i pojedinih sfera jezične komunikacije. Prema Bugarski, R.; isto dj., str. 226

o govorniku.⁴ Tako isti tekst mogu izgovoriti različite osobe i ostaviti sasvim različiti dojam o svome obrazovanju, socijalnom statusu itd. Spomenute elemente govora moguće je potpuno izjednačiti jedino ako je govornik ista osoba, što ovdje nije bilo moguće, jer sam se odlučila za izvorne govornike idioma. Najbolji način neutraliziranja nekontroliranih varijabli vjerojatno bi bio izbor većeg broja govornika, predstavnika jednog idioma. Nažalost, mogućnosti su mi dopustile samo po jednog govornika, čiji je govor bio normalan bez posebnih mana. Prije no što su učenici slušali snimku govora, u svakom sam razredu ispričala sadržaj priče. Objasnila sam učenicima da će slušati varijante iste priče, upozorila sam ih da ne obraćaju pažnju ni na sadržaj ni na govornika, nego na dijalekt kojim osoba govori.

3. Rezultati i diskusija

Rezultati su uneseni u tablice. Izračunate su srednje ocjene pojedinačnih idioma koji su zatim rangirani po itemima (tablica I), prosječna ocjena svih idioma u itemima (tablica IV), te rang-korelacije (tablica II).

TABLICA I – RANGIRANI IDIOMI UZ PRIPADAJUĆE PROSJEČNE VRIJEDNOSTI

	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.
1A Ovaj je govor prihvatljiv u mjestu u kojem govornik živi	MOS 6,683	SPL 6,616	BEO 6,566	KOM 6,483	STA 6,450	NIMO-ZAG 6,433	
B Ovaj je govor prihvatljiv i u drugim mjestima	STAN 5,316	SPL 3,950	ZAG 3,750	BEO 3,383	MOS 3,316	IMO 3,216	KOM 2,883
2A Ovim se jezikom mogu pisati komedije	SPL 5,900	MOS 5,800	IMO 5,750	BEO 5,366	KOM 5,216	ZAG 4,866	STAN 4,583
2B Ovim se jezikom mogu pisati tragedije	STAN 5,750	BEO 4,250	SPL 3,866	MOS 3,650	IMO 3,216	ZAG 3,033	KOM 2,983
2C Ovim se jezikom mogu pisati novinarski informativni članci	STAN 5,933	BEO 3,483	SPL 3,233	MOS 2,533	KOM 2,382	IMO 2,350	ZAG 2,200
3A Ovako može govoriti spiker na RTV	STAN 5,783	BEO 3,216	SPL 2,416	KOM 2,350	ZAG 1,983	MOS 1,966	IMO 1,833
3B Ovako može govoriti nastavnik u školi	STAN 6,083	BEO 3,116	ZAG 2,516	SPL 2,400	MOS 2,183	KOM 2,050	IMO 1,816
3C Ovako može govoriti liječnik s pacijentom	STAN 5,766	BEO 3,916	ZAG 3,733	SPL 3,650	MOS 3,200	KOM 2,933	IMO 2,850
3D Ovako može govoriti prodavač u trgovini	STAN 5,900	ZAG 4,583	BEO 4,533	SPL 4,466	KOM 3,933	IMO 3,800	MOS 3,767
4 Ovako bih volio govoriti	STAN 4,533	SPL 4,166	KOM 4,066	ZAG 2,516	BEO 2,466	MOS 2,016	IMO 1,933
5A S osobom koja ovako govori mogao bih se družiti	SPL 6,383	STA 6,033		ZAG 5,700	BEO 5,100	IMO 4,950	MOS 4,900
5B S osobom koja ovako govori mogao bih se vjenčati	SPL 5,350	STA 5,250	KOM 4,866	ZAG 4,566	BEO 3,666	IMO 3,600	MOS 3,533

4 Škarič, I.: U potrazi za izgubljenim govorom, ŠK, Zagreb, 1982. str. 42

TABLICA II – ZNAČENJE RANG-KORELACIJE (granica vrijednost 0,75315)

1A	1B	2A	2B	2C	3A	3B	3C	3	4	5A	5B
1A											
1B											
2A											
2B											
2C				0,785							
3A					0,892						
3B	0,821					0,821					
3C	0,821					0,821	1,0				
3D							0,857	0,857			
4											
5A									0,900		
5B									0,928	0,991	

Iz tablice rang-korelacije možemo uočiti da su itemi 1A i 2A izolirane točke upitnika.

Slaganje ispitanika s tvrdnjom OVAJ JE GOVOR PRIHVATLJIV U MJESTU KOJEM GOVORNIK PRIPADA visoko je (prosječna ocjena 6,523). Male razlike među idiomima (razlika između najbolje i najlošije ocjene 0,25) rangove čine beznačajnim. Visoko slaganje s tvrdnjom, bez očite diskriminacije idioma, pokazuje da hvarski srednjoškolci govorne uzorke kojima sam raspolagala procjenjuju karakterističnim za sredine kojima pripadaju. Visokom su ih ocjenom, dakle, ocijenili, pa su time i mogući prigovori o greški u postupku djelomice uklonjeni. Da su uzorci bili u visokom stupnju lokalni pokazuju odgovori 1B na pitanje da li je takav govor prihvatljiv i u drugim mjestima. Tu je visoko ocijenjen samo standardni idiom, što se se i očekivalo, ali ni on toliko visoko kao bilo koji idiom u svojoj sredini. Svi su ostali lokalni idiomi tu ocijenjeni znatno niže. Odgovor na 1B jasno pokazuje funkciju standarda koju nemaju lokalni idiomi: da je prihvatljiv u svim sredinama. A odgovori na 1A pokazuju da su lokalni govori najprimjereniji govorni oblik komunikacije u svojim sredinama.

Zanimljiv je odgovor na 2A jer je jedino u njemu standardni idiom najlošije ocijenjen, što je očekivan doživljaj »ozbiljnog« standarda. Svakodnevno nam vicevi i humoristične emisije potvrđuju kako se smijeh često pokušava izazvati dijalektalnim govorom. Tako ne iznenađuje da su hvarski učenici od ponuđenih govora za komediju izabrali splitski, ako znamo da je splitski kulturni prilog, koji oni prate, često humoristički i da je uglavnom ostvaren, ili barem »začinjen« lokalnim splitskim izrazom (časopis »Berekin«, novinski članci Miljenka Smoje, TV serije »Malo misto«, »Velo misto« itd).

Stanovnici Hvara pripadaju splitskom kulturnom djelokrugu, na radiju i u novinama nudi im se splitski humor, pa je ovakav rezultat razumljiv. Zanimljiv je upravo splitski primjer, jer je pokazao da smijanje govoru ne mora biti rugalačko, kako se često misli, jer je ovaj idiom komedije istodobno idiom kojim bi hvarski srednjoškolci voljeli da govore njihovi budući muževi i žene, a rado bi i sami tako govo-

riji. No, usporedimo li položaj imotskog i mostarskog u itemu komedije s položajem u itemima VOLIO BIH GOVORITI, DRUŽITI SE, VJENČATI SE, vidimo da je ono pomirenje smiješnog i poželjnog u doživljaju splitskog govora razvrgnuto stereotipom o njihovoj suprotnosti. Ipak, prosječna ocjena idioma u itemu komedije (5,354) i visoka najniža ocjena za pojedinačni idiom (4,583) pokazuje da za komediju nema loših govora, kao što ih ima za tragediju koja je dijalekte potčinila standardnom jeziku.

Budući da su se posljednje tri tvrdnje iz upitnika povezale visokim rang-korelacijama, a odvojile od ostalih tvrdnji (tablica II) to ćemo ih izdvojene poslije tumačiti kao »privatan prostor«. Ostaje nam prostor određen tvrdnjama 1B, 2B, 2C, 3A, 3B, 3C, 3D – koje ispituju pogodnost idioma za obavljanje nekih uloga u kulturnoj, obrazovnoj i službenoj komunikaciji i nazvat ću ga »javnim prostorom«. U njemu je standardni idiom potvrdio svoju dominaciju rangom i ocjenama. Ostali nestandardni idiomi više su se odvojili od standarda nego što su se međusobno razdvojili.

Razlika između prvorangiranog standarda i drugorangiranih idioma, koja je uvijek veća od razlike drugorangiranog i zadnjeg idioma, čak i dvostruko, to očito pokazuje.

TABLICA III.

	Razlike 1. i 2.	2. i 7. idioma
1B	1,366	1,067
2B	1,500	1,267
2C	2,450	1,283
3A	2,567	1,383
3B	2,967	1,300
3C	1,850	1,060
3D	1,317	0,800

Ipak, neke su se razlike među idiomima pokazale. Tako možemo opaziti nepomućeno dobar položaj beogradskog. Razlog možemo potražiti u većoj sličnosti sa standardnom varijantom, jer je u itemima koji ispituju pogodnost idioma za ulogu koju u najvećoj mjeri obavlja standard (spiker na RTV, nastavnik u školi, novinski informativni članci, tragedije) on bolje ocijenjen od npr. zagrebačkog, iako su i jedan i drugi govori naših velikih gradova, kulturno-ekonomskih središta. Zagrebački se beogradskom približava u jednoj uglednoj ulozi (liječnik), izjednačen je s njim u jednoj manje formalnoj ulozi (prodavač), a bolje je od njega ocijenjen u neodređeno opisanoj komunikacijskoj ulozi (prihvatljivost u drugim mjestima). Ujednačenije od zagrebačkog, koji je u nekim itemima među lošijim, u nekim među boljim idiomima, ocijenjen je splitski. To smo već objasnili činjenicom da je Hvar u kulturnom dosegu Splita. Utjecaj medija čiji je govor dijalektalno obojen, te značajna osobna komunikacija sa Splitom čini taj grad prisutnijim u svijesti Hvarana nego Zagreb. Svakako bi bilo zanimljivo usporediti ove odgovore s odgovorima stanovnika nekog mjesta u blizini Zagreba. Takvi rezultati pokazuju da doživljaj poželjnosti za spomenute uloge ne čini samo sličnost sa standardom, za što je dobar primjer usporedba splitskog (koji se tom sličnošću ne može podičiti) i mostarskog.

(Još ne tako davno u školi su nas učili da treba govoriti kako Hercegovci govore.) Imotski i komiški najlošije su ocijenjeni, najvjerojatnije zbog izrazite lokalne obojenosti jednoga i drugoga.

Sve ove razlike nisu izrazite (stoga i rangovi nisu najbolji pokazatelj stanja) i uglavnom su na negativnoj strani skale (osim u itemu »prodavač«, »tragedija«), što dakle, sve prikazane nestandardne idiome, i gradske i negradske bitno odvađa od standarda.

Srednje vrijednosti svih sedam idioma u itemima kreću se od najniže prema najvišoj ovim redom:

TABLICA IV.

MOŽE GOVORITI SPIKER	2,792
MOŽE GOVORITI NASTAVNIK	2,880
MOGU SE PISATI ČLANCI	3,159
MOŽE SE GOVORITI U DRUGIM MJESTIMA	3,687
MOŽE GOVORITI LJEČNIK	3,721
MOGU SE PISATI TRAGEDIJE	3,821
MOŽE GOVORITI PRODAVAČ	4,426
MOGU SE PISATI KOMEDIJE	5,469

Te srednje vrijednosti daju vrlo smislenu ljestvicu uloga u povezanosti sa značenjem idioma za određenu ulogu. Vrijedi istaknuti kako je pojam standarda najviše povezan s javnim govornim glasilima (najviše s govorom spikera), a odmah zatim s govorom u školama, te da su lokalni idiomi tu najmanje prihvatljivi. Zahtjev je standarda mnogo manji u književnim, kazališnim vrstama; u komedijama vrlo nizak, ali ni u tragedijama ne izrazito visok. Ti podaci nedvosmisleno govore o pomaku koji se dogodio u procjeni funkcije standarda: od početno književne, kazališne funkcije prema suvremenoj funkciji javnosti.

Tvrđnje **OVAKO BIH VOLIO GOVORITI, S OSOBOM KOJA OVAKO GOVORI MOGAO BIH SE DRUŽITI, S OSOBOM KOJA OVAKO GOVORI MOGAO BIH SE VJENČATI** sastavljene su da bi ispitale osoban stav ispitanika prema idiomima, odnosno njihovim govornim predstavnicima. Zato se moglo očekivati da će odgovore odrediti kriterij bliskosti, koji može dati drugačiju ljestvicu idioma od itema iz »javnog prostora«.

»Prostor privatnosti« zaista se potvrdio visokim međusobnim korelacijama, a odvojio od ostalih ispitivanih tvrdnja (v. tablicu II), ali ne sasvim, što možemo uočiti pojedinačnim usporedbama. Tako je standard zadržao svoj dobar glas i u osobnim preferencijama ispitanika, što pokazuje da standardni idiom, iako gramatički udaljen organskom idiomu Hvarana, nije udaljen njihovim željama, pa se njegova bliskost može mjeriti i jačinom težnje za njim. Visoke ocjene splitskom već su protumačene činjenicom da je Hvar u kulturnom djelokrugu Splita, a sličnost jezično-fonetskih oblika hvarskog i komiškog idioma ovdje je dobila svoju potvrdu u visoko ocijenjenom komiškom. Zagrebački je idiom »skoči« pred beogradskim, naročito u itemu **MOGAO BIH SE VJENČATI**, što je očito dio »privatnog prostora«, gdje je značajna nacionalna pripadnost. Za razliku od zagrebačkog i naročito komiškog, mostarski i imotski potvrdili su razmjerno loša mjesta i u osobnom izboru Hvarana.

Pogledamo li prosječne ocjene itema uočavamo priličnu toleranciju kad je riječ o druženju s pripadnicima različitih govornih zajednica, koja je niža kad se radi o braku. Prema prosječnim ocjenama može se zaključiti da Hvarani nemaju naročitu želju da govore nekim od predstavljenih idioma, s tim što su standardni, splitski i komiški dobili »pozitivnu« neutralnost, a zagrebački, beogradski, mostarski i imotski nisu.

Hvarski srednjoškolci pokazali su da bi rado govorili, družili se i živjeli s osobom koja govori uglednim idiomom (ugledan je šire priznati standardni idiom, ali u društveno-kulturnoj atmosferi Hvara i splitski), a da time nisu porekli prirodnu potrebu za slušanjem zvukova najbližnjih njihovu organskom idiomu, što je nesumnjivo komiški.

4. Zaključak

Budući se u odgovorima hvarskih srednjoškolaca »privatan prostor« odvojio od »javnoga«, htjela bih istaknuti neka slaganja i neslaganja tih dvaju prostora. Hvarski srednjoškolci, osim što su potvrdili da standardni idiom obavlja ili treba obavljati službenu komunikacijsku, kulturnu i obrazovnu ulogu, pokazali su da im on nije ni dalek ni nedrag, da ga ne doživljavaju kao strano biće, što je bilo moguće zbog jezično-govorne udaljenosti od njihova organskog idioma. Kao što su dosljedno prihvatili standard, tako su dosljedno odbacili mostarski i naročito imotski u »javnom« i »privatnom prostoru«. Spomenuti primjeri kao da ilustriraju onaj odnos standardnog jezika i dijalekta koji R. Bugarski spominje u »Jezik i društvo«: »Standardni oblik nekog jezika, koji se povezuje sa društvenim ugledom i služi kao uzor... i nasuprot tome, nestandardni varijeteti kao što su dijalekti asociiraju se sa manje cenjenim društvenim grupama, pa se sa ovog stanovišta ocjenjuju negativno ...«⁵

No, da nije samo tako pokazuje primjer splitskog koji u »javnom prostoru« ne ugrožava standard, a nije organski govor ispitanika, niti mu je toliko sličan da bi time mogli objasniti zašto je tik uz standard, pa i ispred njega u »privatnom prostoru«. Vidimo da i dijalekt može biti ugledan i poželjan u određenom socijalnom okviru. Beogradski, među dijalektima najbolje ocijenjen u »javnom«, u »privatnom« stoji uz manje poželjne idiome, što pokazuje da ti »prostori« mogu biti odvojeni.

Ako ovo istraživanje prihvatimo kao skicu, onda u njoj možemo nazrijeti zanimljive obrise jednog budućeg istraživanja koje bi moglo biti usmjereno upravo na osoban odnos prema idiomima, u kojemu bi nas manje zanimalo što ljudi misle da treba misliti, a više što zaista misle, kako reagiraju na dijalektalan govor u svojoj sredini (školi, trgovini itd) ili kako doživljavaju pojedini idiom (topao, melodičan, lijep, ugodan ili hladan, tvrd, ružan, neugodan itd).

LITERATURA

1. *Bugarški, R.*: Lingvistika o čoveku, BIGZ, Beograd, 1975.
2. *Bugarški, R.*: Jezik i društvo, Prosveta, Beograd, 1986.
3. ----- Fonološki opisi, ANUBiH, LV/9, Sarajevo, 1981.
4. *Pupovac, M.*: Sociolingvistika, Naše teme br. 6, Zagreb, 1980, 916–927.
5. *Radovanović, M.*: Sociolingvistička teorija i jugoslavenska lingvistička problematika, Naše teme br. 6, Zagreb, 1980, 936–943.
6. *Radovanović, M.*: Sociolingvistika, Dnevnik, Novi Sad, 1986.
7. *Škarić, I.*: U potrazi za izgubljenim govorom, Školska knjiga, Zagreb, 1982.
8. *Škiljan, D.*: Od horizontalne ka vertikalnoj stratifikaciji jezika, Naše teme br. 6, Zagreb, 1980, 952–962.
9. *Škiljan, D.*: Pogled u lingvistiku, Školska knjiga, Zagreb, 1985.

Prilog I.

Fonetska transkripcija govornog materijala

U fonetskoj transkripciji osim poznatih znakova našeg fonološkog sustava te uobičajenih prozodijskih oznaka (ʷ/kratkosilazni/, ʋ/kratkouzlazni/, ː/dugosilazni/, ˑ/dugouzlazni/, //kajkavski tromi/, ~/čakavski akut/ za naglaske i – za naglašenu duljinu), neki su znakovi preuzeti iz »Fonološkog opisa«, ANUBIH, Lv/9, Sarajevo, 1981.

To su sljedeći znakovi:

1. ZNAKOVI ZA OSNOVNE GLASOVE

- ś – »meko« š
- š – bezvučni subdentalni frikativ (u čakavskom narječju umjesto s i š)
- ž – zvučni subdentalni frikativ (u čakavskom narječju umjesto z i ž)
- ť – bezvučni palatalni okluziv (čakavsko ć)
- ɛ – »uski« glas tipa e
- o – »uski« glas tipa o
- ɛ – glas između a i e
- ə – centralni glas

2. POSEBNI ZNAKOVI UZ OSNOVNE GLASOVE

- ˆ ispod osnovnog znaka – bezvučnost pozicijskog karaktera uz zadržavanje nenapetosti karakteristične za zvučne konsonante i sonante
- ˘ ispod osnovnog znaka – poluzvučnost šumnih konsonanata

3. EKSPONIRANI OSNOVNI GLASOVI

Tako su označeni glasovi ili grupe glasova koji su artikulacijski oslabljeni. Jezične riječi koje čine naglasnu cjelinu (fonetska riječ) povezane su oznakom ˘ (npr. sjedio˘ je). Oznaka za fonetski prekid je |, a za pauzu||.

ZAGREBAČKI

neki je fraj²ar s³jed²al u svo³j² sobi |
 kad ma je o²jed²amp²at upal l²opov |
 i zapr²j²etal mu je | da mu da | lovu |
 il^d a bu ostal be života || a sa^d |
 č^vek mu v²eli | ne^moj me gnj²avit |
 no^vac ti je u l²adici | sa^mo mi n²emoj |
 s^ve uzat | ost²avi mi nek²aj da pl²atim p²orez ||
 do²bro | o^vaj tak napr²avi | o²de | kr²en²e
 prema vr²atima | a č^vjek mu v²eli |
 č²j st²ari zahv²ali se | ne²k²aj prim²as
 poklon || do²ro l²opo^vse zahv²ali | i o²de ||
 ali su ga uskoro uh^vatili | i on je
 na s²udu tu kr²adu priznao ||
 e onda su pozvali | o^vog pr^vog č^vjeka
 za svjed²oka | a o^vaj je na s²udu izj²av²al |
 da | taj | ko²ji bi tre^bal bit l²opov |
 nije l²opov | barem što se nj²ega tiče |
 jer mu je | on | no^vac da¹ | a o^vaj se |
 na no^vcu zahv²alio.

STANDARDNI

neki čovjek | sjedio je u svojoj kući |
 kad upadne lopov | i zaprijeti mu | pare
 ili život | čovjek mu odvrati | ne uznemiravaj me |
 novac je u ladicu | samo nemoj | sve
 uzeti | ostavi mi nešto da platiš |
 ovaj tako učini | i uputi se | prema vratima |
 a | čovjek mu reče | zahvali se kat primiš
 poklon | lopov se zahvali | i ode | uskoro ga
 uhvatiše i on | prizna i ovi krađu |
 čovjeka pozvaše za svjedoka | ali u sudu on
 izjavi | ovaj čovjek nije lopov | barem što se |
 mene tiče | ja sam mu novac | dao | i on se
 na njemu zahvalio.

KOMIŠKI

šedi te jedon cejadin | dōmā | sōm u tēnelu | i glēdo tele-
 vīziju | kā¹ nēku intrōje | kŭ | lupēž || i lupēs te mu ōlma
 vrōt | dōj pēnezē | ile tu te ubēt || ovi okrjēne glōvu prēko
 vōje | i ovāko te mu || nemŭj me šmantōvāt | nego nāmo te je
 kredēnca | u drugemu škāfētū te je dēse melijŭni^h || negō |
 mōga be ostāvit me | dvo melijūnā | za plōtit me je štrŭju ||
 lupēs te do kredēnce | otvōri škafēt | i jē | pēnezi su nŭtra ||
 vāzme ōsan melijŭnih | i upŭti se pul vrōt | a ovi te mu | cō
 tāko | ne fōlā | kā ti kŭ co dō | rjed je barjēnko rēt fōlā ||
 lupē se zafōli | i ide tā || mā | pōš¹ | i nīkega vrīmena | lupēža su
 tapāli | i on je | prežnō svē cā je naprāvi | svoje lupēsēine
 pō su ovēga | zvole na sūd | da svedoci || ka je dŭsa na rēd | on
 sūdŭ | ovāko || iō | mēslīn | da ōvi | ca vī govōrite da je lupēž | nī
 lupēž | barēn ca se mēne tīce | jō sō mu pēneze dō | ā ŭn se |
 prefīni zafōli.

SPLITSKI

Čovik sīdi dōma | kad ūpade lūpež |
 pīnēze | jōli život | a ōvi mu rēče |
 pīnēzi su ti u škafetu | ūzmi | samo mi
 ōstavi štāgod | da plātin lētriku ||
 ovi tāko i učini | i zapūti se | sprema vrātiman |
 a čovik mu rēče | mōga si se bār zafālit ||
 lūpeš se | līpo zafāli | i ōdē ||
 tēga | lōpova su uvātili | a ōvega čovika su
 pōzvali na sūd^d za svidōka |
 ma je ōn na sūd izjāvi || čā se | mēne tīče |
 ōn nī lūpež | jā sa mu pīneze dā |
 i ōn mi se | pūno | līpo zafālija.

IMOTSKI

sidijo | čovⁱk u ku^uci | nakō sām sāmcat | nigdi nikoga |
 vātra | gōrī u komīnu | kād | ūletī ti | ū ku^ucu niko |
 brez kucanja | brez najavē | brez ičega |
 s pištolon u rukama | i govori | ō^vomū čovⁱku |
 dāj pāre | ili ću te | ūbⁱt | kō tīcu || ōvī se nīje | bāš |
 nāročⁱto | iznenādijo | tōmū | što je ōvī ušā | vėlī |
 ěno ti | pāre brte u astālu | ūzmi kākiko ti trībā |
 al ostavi štōgod | da i ja | mōgu | priⁱživi^t do prvōg ||
 ōvī | ūzē | takō ōne pāre | is tōga astāla | ostavī i njemu
 mālo | i krene prema vratima || vėlī ti | ōvī | čovⁱk njemu |
 pa dobro bōlan | mōgā sā se bāren | zavālⁱt | na pōklonu
 kōji si dōbija | i ōvī se | zavālī | i ōde | i prōde niko
 vrīme | i kākō | tikva ūvīk idē nā vodu dōk se nē razbijē |
 ūvatē ti ōvogā lōpova | i ōn is sā mi | priznade | svē |
 svōje lūpešćine | pa priznade i ōvō | da je ōkrā |
 ōvōgā | čovⁱka | o kōjēmu san | pričā || i | pozōvu | ōvōgā nā sūd |
 dōde ōn | sidnē ūpita ga sūdac | dōbro jel ti | pōznāješ
 ōvogā čovⁱka | s jel ōn tēbi | ūkrā | pāre is kuće ||
 ōvōga čovⁱka | kākō gā nē bi poznāva | bōgati |
 sāmō | ōn nīje mēni ništa ūkrā | nⁱti je ōn lūpež |
 jā san njemu | pāre dā | i ōn se nā tomu zavālījo |
 nājlipšē | što mōre bīt.

MOSTARSKI

lāni | mōja | jā ti sjedīm s mōjīm
 bābōm na avliji | kād ūdarī | nekī čōvjēk |
 nōgōm | u avlīnska vrāta || ūleti u avliju |
 mi ti se ljēpo zbūnismo | počē vīkat |
 pāre ili život || mōj ti se bābo |
 zbūni | drāga | ne zna šta će |
 pā kad | mālō dōde sebi | rēče mu ||
 ūdi u hajat | ěno ti na stōlu imā
 novčanik | pa uzmi kolko hoćēš ||
 čōvjek ga pošluša | i ūde || bābo mu ipāk
 kaza | kad ōn pōde | mōgo si ōstavīt
 nešto i nāma || čōvjek ōstavi | i nē zahvālī se |
 to je mōm bābi strašno
 zasmétalo || poslje pār hēftī | mōg ti bābu
 zōvnuše na sūd | i pītaju ga |
 drūže | jel ovāj čōvjek lōpov || a mōj će ti bābo |
 brāte mōj | kōji lōpov | dōde ljēpo |
 ūpitā pāre | zāfālī se | i ōde.

BEOGRADSKI

Sèdi neki čòvjek u sòbi | kàd ùpàdà lópov ||
 kaže lópov | dàj pàre | il' cu dà tà ubijem ||
 fràjer | mrtav ladan | kùl tòtálno | kàò šàtro
 zèn || kaže | pàre su u fióci | mòžš dà ih ùzmeš || al' |
 òstavi mi nèšto dà imam do slédjće nèdeljē ||
 fràjer ùzme pàre | i dà će da òdē | a òvā mu kaže |
 kad ùzmeš | pàre | kà ti se nèšto dà | ima dà se
 lèpo zafāliš || i nàkon nekog vrēmēna | lópova
 ùhvatili | i zovū fràjera na sud dā svèdoči || i pítaju ga |
 kaže | jēl òvaj čòvek lópov ili nije || on kaže | štā se
 mēne tičē | on lópov nije | jā sa mu pàre | dào | i on se
 lèpo zahvalio.

Prilog II.

c) novinski informativni članci

1	(2)	3	4	5	6	7
1	2	3	4	5	6	(7)
1	2	3	4	(5)	6	7
1	2	3	4	(5)	6	7
1	2	3	(4)	5	6	7
1	2	(3)	4	5	6	7
1	2	3	4	(5)	6	7

3. Ovako može govoriti

a) spiker na radiju i televiziji

(1)	2	3	4	5	6	7
1	2	3	4	5	6	(7)
(1)	2	3	4	5	6	7
(1)	2	3	4	5	6	7
(1)	2	3	4	5	6	7
(1)	2	3	4	5	6	7
(1)	2	3	4	5	6	7

Neli JAKOVČEVIĆ,
Stari Grad, Hvar

A Survey of Attitudes Towards Language Variants

SUMMARY

We have investigated the attitudes of the pupils of Hvar's secondary school towards seven urban and non-urban idioms including the standard idiom. The results have shown that the public function of an idiom is distinct from the private one. The standard idiom has affirmed its public rather than its literary function. According to this investigation, stokavian substandard idioms have no advantage over non-stokavian ones in public functions. The studied population has shown a high standard of social linguistic tolerance.